

**24 OCAK VE 12 EYLÜL'ÜN 20. YILINDA
KAYIPLARIMIZ - ALACAKLARIMIZ**

Yıldırım Koç

Türk-İş Eğitim Yay.No.60
Ankara, 2000

GİRİŞ

Ülkemizde işçi haklarında ve sendikal hak ve özgürlüklerde 24 Ocak ve 12 Eylül 1980 tarihleri bir dönüm noktası oluşturmaktadır.

1970'li yıllarda dünyada ve Türkiye'de yaşanan ekonomik bunalımı sermayenin çıkarları doğrultusunda aşma çabaları, ülkemizde işçi haklarının geriletilmesini, işçi ücretlerinin düşürülmesini, sendikal hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasını gerektiriyordu. IMF bu dönemde de işin içindeydi. Bu amaca önce 24 Ocak 1980 kararları ile parlamenter demokratik düzen içinde ulaşılmaya çalışıldı. Sendikalarımız buna izin vermedi. Özellikle kamu kesimi toplu sözleşme görüşmelerinde uyuşmazlık tutanakları tutuldu. Özel sektör işyerlerinde ise grevler yaygınlaştı. Hükümetin grev ertelemeleri etkili olmadı. Bu koşullarda parlamenter demokratik düzenin ortadan kaldırılması, işçilerin ve sendikaların demokratik hak ve özgürlüklerinin kısıtlanabilmesi için gerekli değişikliklerin yapıldığı bir yönetim biçimi tercih edildi.

Bu yıllarda Orta Doğu'daki dengeler de değişmişti. İran'da A.B.D. yanlısı Şah yönetimi ilginç bir ittifakla devrilmişti. A.B.D.'nin bölgedeki en büyük destekçisinin A.B.D. karşıtı bir politikaya dönmesi, Türkiye üzerinde oynanan oyunları daha da yoğunlaştırdı. Ancak parlamenter demokratik düzen içinde bu rolün kabul ettirilmesi de zordu. Bu nedenle ve bazı başka nedenlere bağlı olarak, bazı süper güçler, Türkiye'de akıldışı ve mantıkdışı bir kavgayı körüklediler; silahlı çatışmaları teşvik ettiler; insanların can ve mal güvenliğini ortadan kaldırtıp, parlamenter demokratik düzene olan güveni olabildiğince sarstılar. Türkiye'de birçok insan da bu oyuna geldi. Bu kaos ortamı ise 12 Eylül askeri müdahalesi ile noktalandı.

Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Kenan Evren 7 Ocak 1991 günlü **Milliyet** Gazetesi'nde yayımlanan demecinde şöyle diyordu:

“Eğer 24 Ocak kararları denen kararların arkasından 12 Eylül dönemi gelmemiş olsaydı, o tedbirlerin fiyasko ile sonuçlanacağından hiç şüphem yoktu. Böyle sıkı bir askeri rejim sayesinde o tedbirler meyvesini vermiştir.”

Gerçekten de, 24 Ocak kararları ancak 12 Eylül sayesinde gerçekleştirilebildi. 12 Eylül sonrasında en büyük kayıpları işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi yaşadı. Bu kayıplar sivil yönetime geçişle bitmedi; 1983 yılı sonunda sivil yönetime geçiş sonrasında da bazı kayıplar sürdü. 12 Eylül sonrasındaki kayıplardan hem bu haklarımızı elimizden alanlar, hem de aradan geçen 17 yıllık sivil yönetim döneminde bu haklarımızı geri vermeyenler sorumludur.

Bu kitapçığın amacı, 12 Eylül sonrasında elimizden alınan ve henüz geri alamadığımız haklarımızı hatırlatmaktır. Bu nedenle, 12 Eylül sonrasında yokedilen ve daha sonra geri alabildiğimiz haklar ele alınmadı. Ayrıca, 12 Eylül öncesindeki düzenlemelerde yer alan ve işçilere ve sendikalara zarar veren veya onaylanmış ILO Sözleşmelerini ihlal eden düzenlemelere de değinilmedi. Diğer bir deyişle, 12 Eylül'de yürürlükte olan işçi hakları ve sendikal hak ve özgürlüklerinde de büyük eksiklikler vardı. Bu çalışmada bunlara değinilmedi; yalnızca 12 Eylül'den günümüze yaşadığımız kayıplar ele alındı. 12 Eylül'den sonra sendikaların faaliyetlerinin durdurulması, toplu pazarlık hakkının kullanılmasının askıya alınarak Yüksek Hakem Kurulu'nun devreye sokulması, tüm grevlerin, toplantı ve gösterilerin yasaklanması, 1402 sayılı Yasanın verdiği yetkiye dayanılarak binlerce kişinin işinden atılması veya belirli bir bölgenin dışına çıkarılması gibi belirli bir süre için getirilen kısıtlamalar da ayrıntılı olarak incelenmedi.

12 Eylül sonrasında Türkiye ve halkımız çeşitli açılardan büyük kayıplar yaşadı. Bu çalışmada, yalnızca “işçi” ve bir ölçüde de “memur” kimliğiyle yaşanan kayıpların en önemlileri özetle sunuldu.

Bu kayıpları geri alabilmenin yolu önce, bunları unutmamaktan geçmektedir. Kayıplarımızı unutmadık; unutmayacağız.

24 OCAK VE 12 EYLÜL 1980 ÖNCESİNDE İŞVERENLERİN TALEPLERİ

İşçi sınıfı olarak 24 Ocak ve 12 Eylül 1980 sonrasındaki kayıplarımız, uluslararası tekelci sermayenin ve ülkemizdeki işverenler adına Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu'nun (TİSK) talepleri doğrultusunda biçimlendirildi. İşverenlerin bu konudaki tavrını, bu yıllarda TİSK Genel Başkanı olan Halit Narin, “**20 yıl işçiler güldü, biz ağladık; şimdi gülme sırası bizde**” sözleriyle açıkça ifade ediyordu.

TİSK, 1982 Anayasası hazırlık çalışmaları sırasında “sosyal devlet” anlayışına karşı çıktı ve bu kavramın Anayasadan çıkarılmasını istedi ¹. TİSK'in 1982 yılı nisan ayında toplanan 14. Genel Kuruluna sunulan Çalışma Raporunda işçi haklarına ilişkin temel yaklaşım şöyle ifade ediliyordu ²:

“Geçmişte işveren-işçi ilişkilerine yaklaşımda daima işçilerin himayeye muhtaç olduğu görüşünün hakim olduğu bilinen bir gerçektir. Artık işçinin ezildiği, istismar edildiği iddialarının geçersizliği ortadadır. İşçilerin bugün ulaştığı seviye memurlara sağlanan imkanların çok çok üstündedir. Bunun yanında 3 milyona yakın işsiz varlığı düşünülürse, ülkemizde çalışan işçilerin mutlu bir azınlık teşkil ettiği söylenebilir. Bu durumu geçmiş tecrübeler ışığında artık savunmak mümkün değildir. Bu sebeple sosyal sorunlara yaklaşırken işçi lehine yorum kriteri terkedilmeli ve ülke yararı gözetilmelidir.”

TİSK'in 1972, 1974, 1976, 1978, 1980 ve 1982 yıllarında yapılan genel kurullarına sunulan çalışma raporlarında yer alan isteklerin en önemlileri şöyle sıralanabilir ³:

- Asgari ücret, yan ödemeler de hesaba katılarak, bölgelere ve sektörlere göre ayrı ayrı belirlensin.
- Herkese eşit ücret zammı yerine, üretime katkıya göre farklı ücret zammı sistemi yaygınlaştırılsın.
- Ücret zamları verimliliğe bağlansın; ücret artışları sınırlandırılınsın; yan ödemeler azaltılsın.
- Emekli aylıkları düşürülsün.
- Çalışılmayan hafta tatili ve genel tatiller için ücret ödenmesin.
- Kıdem tazminatına yasal tavan getirilsin ve kıdem tazminatı fonu oluşturulsun.
- Genel tatil ve ücretli izinler azaltılsın.
- İş güvenliği denetimlerinde işyerlerinin kapatılması zorlaştırılsın.
- Sakat ve eski hükümlü çalıştırma yükümlülüğü kaldırılınsın.
- Toplu sözleşme uygulamasında sendikali-sendikasız işçi ayrımına son verilsin; dayanışma aidatı kolayca uygulanabilsin.
- Yönetime katılma uygulamalarına son verilsin.
- “Sendika enflasyonu” önlensin
- Tek sendikaya üyelik getirilsin; üye fişleri merkezi bir birimde toplansın.
- Sendika aidatlarının miktarı sınırlandırılınsın ve check-off sistemi kaldırılınsın.
- Sendikalar, devletin idari ve mali denetimine açık olsun.
- Sendikalarla siyasi partiler arasındaki ilişki sınırlandırılınsın.
- İşkolları yönetmeliği yasaya eklensin.
- Sendika yönetiminde görev alanların siyasi partilerin yönetiminde yer almaları halinde sendikadaki görevleri otomatik olarak düşsün.
- Sendikalar, işyerlerindeki yasadışı davranışlardan parasal ve hukuksal açılardan sorumlu tutulsun.
- İşkolu ve işyeri düzeyindeki iki toplu iş sözleşmesi yerine, tek bir toplu iş sözleşmesi yapılsın.
- Grev ertelemelerinin kapsamı genişletilsin; ertelenen grevlerde toplu iş sözleşmesi Yüksek Hakem Kurulu tarafından sonuçlandırılınsın.
- Greve çıkan işçilerin ücretleri sendikalarınca ödensin.

¹ Cumhuriyet, 12.4.1982.

² TİSK, XIV. Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu, Ankara, 1982, s.19.

³ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Koç, Y., 24 Ocak Kararları ve Çalışma Yaşamındaki Gelişmeler (1980-1982), Yol-İş Federasyonu Yay., Ankara, 1982, s.20-26.

- Herhangi bir işçi sendikasının toplu sözleşme yapabilmesi için işkolundaki toplam işçi sayısının belirli bir oranını temsil etme önkoşulu getirilsin.
- Toplu sözleşme görüşmeleri belirli bir süre içinde sonuçlandırılınsın.
- Hak grevi kalsın.
- Her grev kararından sonra grev oylamasına gidilsin.
- Grev kararının alınmasından sonraki belirli bir dönem içinde grevin uygulanması zorunluluğu getirilsin; grevin başlama tarihi önceden işverene bildirilsin.
- Emeklilik yaşı yükseltilsin.

İşverenlerin bu isteklerinin büyük bir bölümü, aşağıda da görüleceği gibi, 12 Eylül sonrasında 1982 Anayasasıyla ve diğer mevzuatla gerçekleştirildi. Bu taleplerin bir bölümü konusunda işçiler aleyhinde atılan adımlar ise daha sonra iptal ettirildi. Örneğin, sendikaların siyasal alandaki faaliyeti konusunda getirilen çok katı kısıtlama ve yasaklamalar (1982 Anayasası, M.52 ve 2821 sayılı Yasa, M.37), 1995 ve 1997 yıllarında yapılan değişikliklerle kaldırıldı.

12 EYLÜL SONRASINDA TÜRK-İŞ ÜYESİ SENDİKALARA YÖNELİK BASKILAR

12 Eylül sonrasında DİSK, HAK-İŞ ve MİSK'in faaliyetleri durduruldu. Bu dönemde TÜRK-İŞ'e bağlı bazı sendikalar da ciddi sorunlar yaşadı.

YOL-İŞ Federasyonu'na üye İstanbul Yol-İş Sendikası 25 Ağustos 1981 tarihinde İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından faaliyetten alıkondu. Yürütme kurulu üyeleri gözaltına alındı ve 38 gün gözaltıda kaldı. Sendika 1985 yılına kadar kayıym eliyle yönetildi.

YOL-İŞ Federasyonu'na üye İzmir Yol-İş Sendikası Ege Ordu ve İzmir Sıkıyönetim Komutanlığı'nın emri ile 11 Haziran 1981 günü faaliyetten alıkondu. 17 Eylül günü, en kısa zamanda genel kurulunu yapma koşuluyla, yeniden faaliyete geçmesine izin verildi.

YOL-İŞ Federasyonu'na bağlı Diyarbakır YOL-İŞ Sendikası 12 Eylül 1980 günü Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından mühürlendi. Sendika başkanı ve genel sekreteri eylül ayının sonlarında önce gözaltına alındı, daha sonra tutuklandı. Yöneticiler 24 Mart 1981 tarihinde beraat ettiler. Sendika ise 20 Temmuz 1981 tarihinde açılabilir.

YOL-İŞ Federasyonu'na bağlı Ankara Yol-İş Sendikası'nın faaliyeti Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından durduruldu. Askeri mahkeme, 20 Mayıs 1981 tarihinde Ankara Yol-İş'in kapatılmasına karar verdi. Askeri yargıtay bu kararı 20 Ekim 1981 tarihinde bozdu ve görevsizlik kararı verdi.

Petrol-İş'in İstanbul, İstanbul Anadolu, Yarımca, Gemlik ve İzmir şubeleri ilgili bölgelerin sıkıyönetim komutanlıkları tarafından faaliyetten alıkondu. Gemlik şubesi dışındaki şubeler bir süre sonra açıldı. Gemlik şubesi ancak 1983 yılından sonra faaliyete geçebildi. Petrol-İş Sendikası Genel Başkanı Cevdet Selvi, kıdem tazminatı hakkına getirilen kısıtlamayı eleştirdiği için gözaltına alındı ve 2 gün gözaltında tutuldu. Daha sonra da hakkında kovuşturmaya gerek görülmedi. Cevdet Selvi gözaltında iken Petrol-İş Sendikası mühürlendi, sendikanın tüm evrakına sıkıyönetim güvenlik güçlerince el kondu. Petrol-İş bu nedenle 16 Ekim 1980 tarihinden sonra üç ay faaliyet gösteremedi.

1982 yılı Kasım ayındaki Anayasa referandumundan önce Petrol-İş'in sürdürdüğü çalışmalar nedeniyle, 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasası'nı ihlal ettikleri iddiasıyla, Petrol-İş Merkez Yönetim Kurulu üyeleri aleyhine dava açıldı. Bu dava 1983 yılı mayıs ayında beraatle sonuçlandı.

Bu dönemde TÜRK-İŞ'e bağlı diğer bazı sendikalar da sorunlar yaşadı.

12 EYLÜL 1980 SONRASINDA ÇALIŞMA MEVZUATINDA ÇALIŞANLAR ALEYHİNE YAPILAN DÜZENLEMELERDEN GÜNÜMÜZDE YÜRÜRLÜKTE OLANLAR

19.9.1980 gün ve 2301 sayılı Yasa ile 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununu bazı maddeleri değiştirildi. 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasasının 2. maddesine aşağıdaki fıkra eklendi:

“Sıkıyönetim komutanlarının, bölgelerinde genel güvenlik, asayiş veya kamu düzeni açısından çalışmaları sakıncalı görülen ve hizmetleri yararlı olmayan kamu personelinin statülerine göre atanması veya işine son verilmesi, yerel yönetimde çalışanların görevden uzaklaştırılması veya işlerine son verilmesi hakkındaki istemleri ilgili kurum ve organlarca derhal yerine getirilir.”

Bu bent, 28.12.1982 gün ve 2766 sayılı Yasayla aşağıdaki biçime dönüştürüldü:

“Sıkıyönetim komutanlarının; bölgelerinde genel güvenlik, asayiş veya kamu düzeni açısından çalışmaları sakıncalı görülen veya hizmetleri yararlı olmayan kamu personelinin statülerine göre atanması veya işine son verilmesi, mahalli idarelerde çalışanların görevden uzaklaştırılması veya işlerine son verilmesi hakkındaki istemleri ilgili kurum ve organlarca derhal yerine getirilir. Bunlar hakkında, tabi oldukları 5434 sayılı T.C.Emekli Sandığı Kanunu veya diğer sosyal güvenlik kurumları hakkındaki kanun hükümleri uygulanır. Bu şekilde işlerine son verilen memurlar, diğer kamu görevlileri ve kamu hizmetlerinde görevli işçiler bir daha kamu hizmetlerinde çalıştırılmazlar.”

1985 yılı başlarında Adalet Bakanı tarafından yapılan bir açıklamaya göre, bu hükme dayanılarak 4667 işçi ve memur işinden çıkarılmıştı. 4509 kişi de bölge dışına gönderildi ⁴.

26.10.1994 gün ve 4045 sayılı Yasa ile bu fıkra aşağıdaki biçimde düzenlendi:

“Sıkıyönetim komutanlarının; bölgelerinde genel güvenlik, asayiş ve kamu düzeni açısından çalışmaları sakıncalı görülen veya hizmetleri yararlı olmayan kamu personelinin statülerine göre sıkıyönetim bölgesi dışına atanma veya sıkıyönetim bölgesi dışına atanmak üzere görevden uzaklaştırılma istemleri ilgili kurum ve organlarca derhal yerine getirilir.

“Sıkıyönetim komutanlarının sekizinci fıkradaki nedenlerle mahalli idarelerde çalışanların görevden uzaklaştırılması istemleri, ilgili mahalli idare yetkililerince derhal yerine getirilir. Bu suretle görevden uzaklaştırılanlar sıkıyönetim bölgesi dışındaki mahalli idarelerde görev ve iş bulmaları ve bu idarelerin ilgiliyi görev ve işe almayı istemeleri halinde, mahalli idare yetkililerince görevden uzaklaştırma kararı derhal kaldırılır ve bunların atamaları öncelikle yapılır.”

Bu Yasanın geçici 2. maddesi ile 1402'liklere göreve dönme hakkı tanındı.

1402 sayılı Sıkıyönetim Yasası'nın sıkıyönetim komutanlarının yetkilerine ilişkin maddesinin “f” bendi 2301 sayılı Yasa ile 1980 yılında aşağıdaki biçimde değiştirildi:

“Grev, lokavt yetkilerinin kullanılmasını, irade beyanı, referandum gibi sendikal faaliyetleri sürekli olarak durdurmak veya izine bağlamak;

“Tahrip, yağma, işgal, fiili durum, boykot, iş yavaşlatması, çalışma özgürlüğünün kısıtlanması ve işyerlerinin kapatılması gibi hareketleri yasaklamak, önlemek veya önleyici tedbirler almak;”

1402 sayılı Sıkıyönetim Yasası'nın sıkıyönetim komutanlıklarının yetkilerine ilişkin maddesinin “g” bendindeki yetki ise, 1980 yılında 2301 sayılı Yasayla aşağıdaki biçimde değiştirildi:

⁴ TÜBA, **İş, İşçi, Çalışma Bülteni**, No.495, 29.4.1985; Özen, H., “Devlet Kadrolarında Tasfiye,” **Demokrat**, Haziran 1990. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Yılmaz, T., **1402'likler, Dokuz Yıllık Bir Öykü**, Açıya Yay., Ankara, 1990, 112 s.

“Kapalı veya açık yerlerde her türlü toplantıları veya gösteri yürüyüşlerini yasaklamak, izine bağlamak, yapılacağı açık ve kapalı yerleri tayin ve tahsis etmek, izine bağladığı her türlü toplantıyı kontrol altında tutmak veya izlemek, her türlü dernek ve teşekküllerin çalışmalarını durdurmak veya bunları izine bağlamak; yeni dernek kuruluşlarını izine bağlamak;”

Bu fıkra, 12.3.1982 gün ve 2632 sayılı Yasa ile aşağıdaki biçimi aldı:

“Kapalı veya açık yerlerde her türlü toplantıları veya gösteri yürüyüşlerini yasaklamak, izine bağlamak, yapılacak açık ve kapalı yerleri tayin ve tahsis etmek, izine bağladığı her türlü toplantıyı kontrol altında tutmak veya izlemek, yeni dernek, resmi senetle kurulabilen vakıf ve teşekküllerin kuruluşlarını izine bağlamak, ayrıca her türlü dernek, vakıf ve teşekküllerin çalışmalarını durdurmak veya bunları izine bağlamak;”

17.10.1980 gün ve 2319 sayılı Yasa ile 854 sayılı Deniz İş Yasasının kıdem tazminatı ile ilgili maddesi değiştirilerek, kıdem tazminatı hakkına kısıtlamalar ve kıdem tazminatı miktarına tavan getirildi. Benzer bir düzenleme 17.10.1980 gün ve 2320 sayılı Yasa ile 1475 sayılı İş Yasası kapsamındaki için getirildi. Böylece, 14.4.1980 ile 23.10.1980 tarihleri arasında kıdem tazminatı üzerinde bir tavan yokken, 23.10.1980 ile 31.12.1982 tarihleri arasında 30 günlük asgari ücretin 7,5 katı bir tavan getirildi. 10.12.1982 gün ve 2762 sayılı Yasa ile kıdem tazminatının tavanı en yüksek derecedeki devlet memurunun 1 yıllık hizmet karşılığı alacağı ikramiyeye eşitlendi.

24.12.1980 gün ve 2364 sayılı Süresi Sona Eren Toplu İş Sözleşmelerinin Sosyal Zorunluluk Hallerinde Yeniden Yürürlüğe Konulması Hakkında Kanun ile süresi sona eren toplu iş sözleşmelerinin Yüksek Hakem Kurulu tarafından elden geçirilmesi düzenlendi. Böylece, 1963 yılından 1980 yılına kadar birçok toplu iş sözleşmesinde çeşitli alanlarda elde edilmiş kazanımlar gaspedildi ve 1984 yılında yeniden toplu pazarlık düzenine geçilmesi sonrasında bile bu hakların önemli bir bölümü geri alınmadı.

7.1.1981 gün ve 2370 sayılı Yasa ile Türk Ceza Yasasının bazı maddeleri değiştirildi. 765 sayılı Türk Ceza Yasasının 236. maddesi aşağıdaki biçimi aldı:

“Memurlardan veya işçi niteliğini taşımayan kamu hizmeti görevlilerinden üç veya daha fazla kimse aldıkları karar gereğince kanun hükümlerine aykırı olarak, memuriyetlerini terk eder veya vazifelerine gelmezlerse veya vazifelerine gelip de görevlerini geçici de olsa kısmen veya tamamen yapmazlar yahut yavaşlatırlarsa her biri hakkında dört aydan bir yıla kadar hapis ve ikibin liradan onbin liraya kadar ağır para cezasıyla birlikte muvakkaten veya müebbeten memuriyetten mahrumiyet cezası da hükmolünür.

“Başkararı tarafından alınan karara veya yayınlanan bildirimlere uyararak yukarıdaki fıkrada yazılı fiilleri işleyen memurlara ve işçi niteliği taşımayan kamu hizmeti görevlilerine de aynı ceza hükmolünür.

“Bu maddedeki eylemler dernek veya meslek kuruluşları yöneticilerinin bu yönde aldıkları karar veya yayınladıkları bildirimler üzerine vuku bulmuşsa, bu kararı alan veya bildiriği yayınlayanlara bir yıldan üç yıla kadar hapis ve üçbin liradan onbin liraya kadar ağır para cezası verilir. Fail memur ise müebbeten memuriyetten mahrumiyet cezasına da hükmolünür.”

506 sayılı Sosyal Sigortalar Yasası 12 Eylül 1980 sonrasında aşağıdaki yasalarla değiştirildi:

6.3.1981 gün ve 2422 sayılı Yasa
11.12.1981 gün ve 2564 sayılı Yasa
28.1.1983 gün ve 2795 sayılı Yasa
24.10.1983 gün ve 2934 sayılı Yasa
17.11.1983 gün ve 2959 sayılı Yasa
20.3.1985 gün ve 3168 sayılı Yasa

14.5.1985 gün ve 3203 sayılı Yasa
24.12.1985 gün ve 3246 sayılı Yasa
7.1.1986 gün ve 3251 sayılı Yasa
24.9.1986 gün ve 3279 sayılı Yasa
15.4.1987 gün ve 3351 sayılı Yasa
20.6.1987 gün ve 3395 sayılı Yasa
16.2.1989 gün ve 3522 sayılı Yasa
9.5.1990 gün ve 3642 sayılı Yasa
7.3.1991 gün ve 3702 sayılı Yasa
20.2.1992 gün ve 3774 sayılı Yasa
5.3.1992 gün ve 3786 sayılı Yasa
10.3.1993 gün ve 3869 sayılı Yasa
6.5.1993 gün ve 3910 sayılı Yasa
1.12.1993 gün ve 3917 sayılı Yasa
1.6.1994 gün ve 3995 sayılı Yasa
8.12.1994 gün ve 4056 sayılı Yasa
8.5.1997 gün ve 4247 sayılı Yasa
30.5.1997 gün ve 572 sayılı Kanun Hükmünde Karamame
14.7.1999 gün ve 4410 sayılı Yasa
25.8.1999 gün ve 4447 sayılı Yasa

6.3.1981 gün ve 2422 sayılı Yasa ile 506 sayılı Sosyal Sigortalar Yasası değiştirildi. Bu Yasa ile kaybedilen hakların en önemlileri şunlardır:

- Ayakta yapılan tedavilerde ilaç bedellerinin yüzde 20'si sigortalıdan kesilmeye başlandı.
- Emekli aylığının hesaplanmasında son beş yıllık kazançların en yüksek üç yılının ortalaması yerine, beş yılın tümünün ortalaması alınmaya başlandı.
- Yaşlılık aylığı taban oranı yüzde 70'den yüzde 60'a indirildi.
- Sigorta primi işçi payı yüzde 14'e çıkarıldı.
- Kurum sağlık yardımlarından yararlanacak olanların muayene başına bir ücret ödemesi uygulaması getirildi.

10.1.1986 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 3246 sayılı Yasa ile emekliliğe hak kazanma yaşı, kademeli olarak, kadınlarda 55'e, erkeklerde 60'a yükseltildi.

4.6.1986 gün ve 3300 sayılı Yasa ile aşağıdaki haklar kaybedildi:

- Sosyal Sigortalar Kurumu'nun her yıl toplanan genel kurulunun üç yılda bir toplanması uygulaması getirildi.
- 4792 sayılı Yasanın 28.6.1978 gün ve 2158 sayılı Yasayla değişik 20. Maddesinin "b" fıkrasına göre, sigortalılara ve Kurum'dan malullük ve yaşlılık aylığı ile sürekli işgöremezlik geliri almakta olanlara açılan konut kredisi uygulamasına 1.1.1985 tarihinde son verildi.

9.7.1987 gün ve 3395 sayılı Yasa ile süper emeklilik uygulaması getirildi ve emekli aylığının hesaplanmasında yasanın yürürlüğe girdiği tarihten sonraki tüm sürelerin ortalamasının esas alınması kararlaştırıldı. Bu düzenleme 10.3.1993 gün ve 3869 sayılı Yasa ile değiştirildi. Ancak, üst göstergeden malullük, yaşlılık ve ölüm aylığına hak kazananların ortalama yıllık kazançlarının primi ödenmiş 10 takvim yılı kazançlarına göre tespiti uygulaması getirildi; prime esas kazancın tavanı artırıldı; yaşlılık aylığı taban oranı üst göstergelerde yüzde 50'ye indirildi.

25.8.1999 gün ve 4447 sayılı Yasa ile sosyal güvenlik alanında önemli haklar kaybedildi. Bu kayıplar, TÜRK-İŞ Eğitim Dizisinde yayımlanan iki kitapçıkta ayrıntılı olarak ele alınmaktadır: **Sosyal Güvenlikteki Kayıplar ve İşsizlik Sigortası** (No.35); **Sosyal Sigorta Haklarımız** (No.52).

4792 sayılı Sosyal Sigortalar Kurumu Yasası, 12 Eylül sonrasında aşağıdaki yasalarla değiştirildi:

26.3.1982 gün ve 2645 sayılı Yasa

7.1.1986 gün ve 3252 sayılı Yasa
4.6.1986 gün ve 3300 sayılı Yasa
26.10.1988 gün ve 3485 sayılı Yasa
4.4.1991 gün ve 3709 sayılı Yasa
1.12.1993 gün ve 3917 sayılı Yasa
1.12.1993 gün ve 3918 sayılı Yasa
1.6.1994 gün ve 3995 sayılı Yasa
24.8.2000 gün ve 616 sayılı Kanun Hükmünde Kararname

26.3.1982 gün ve 2645 sayılı Yasa ile 4792 sayılı Sosyal Sigortalar Kurumu Yasası değiştirildi. Sosyal Sigortalar Kurumu Yönetim Kurulundaki işçi temsilcisi sayısı 2'den 1'e düşürüldü. Ayrıca, SSK çalışanlarının temsilcisi ve emeklilerin temsilcisi, SSK Yönetim Kurulundan çıkarıldı. Yönetim Kurulunda atamalı üyeler çoğunluğa geçti. Diğer yasalarla yapılan değişikliklerle de SSK'nın hükümete bağımlılığı daha da artırıldı; SSK'nın yönetiminde işçi ve işveren temsilcilerinin gücü ve etkinliği iyice azaltıldı.

29.6.2000 gün ve 4588 sayılı Yasanın verdiği yetkiye dayanılarak Bakanlar Kurulu'nca 24.8.2000 günü kabul edilen ve 4.10.2000 günlü Resmi Gazete'de yayımlanan "Sosyal Sigortalar Kurumu Başkanlığının Kurulması ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname," 4588 sayılı Kanununun Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi sonrasında yapılan başvuru üzerine Anayasa Mahkemesi tarafından, 1 yıl sonra yürürlüğe girecek bir kararla iptal edildi. Böylece 2001 yılında yürürlükte kalması güvence altına alınan KHK ile SSK'nın yapısı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına daha da bağımlı bir hale getirildi.

17.3.1981 gün ve 2429 sayılı Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Yasa ile daha önceden ücretli izinli sayılan 5,5 gün tatil olmaktan çıkarıldı. 20.4.1983 gün ve 2818 sayılı Yasayla, 23 Nisan günü (1 gün) yeniden ücretli genel tatil haline getirildi.

1.4.1981 gün ve 2443 sayılı Devlet Denetleme Kurulu Kurulması Hakkında Yasa ile her düzeydeki işçi ve işveren meslek teşekküllerinde her türlü inceleme, araştırma ve denetleme yapma yetkisi verildi (M.2/d).

17.4.1981 gün ve 2448 sayılı Yasa ile 6772 sayılı Yasa değiştirilerek, yeraltı madenciliği dışındaki kamu kurum ve kuruluşlarında ikramiye sayısı, ilave tediye (yılda 52 yevmiye) ek olarak iki aylık ücret, diğer işyerleri için ise yılda toplam dört aylık ücret ile sınırlandırıldı (4.7.1956 Tarihli 6772 Sayılı Kanuna Bir Ek Madde Eklenmesi ve İşçilere Toplu Sözleşmeleri ile Verilecek İkramiyeler Hakkında Kanun).

22.7.1981 gün ve 2495 sayılı Bazı Kurum ve Kuruluşların Korunması ve Güvenliklerinin Sağlanması Hakkında Yasa ile özel güvenlik teşkilatlarının kurulması öngörülüyordu. Yasanın 21. maddesi: "**Özel güvenlik teşkilatı personeli, sendika, dernek ve siyasi partilere üye olamazlar. Bu yasağa uymayanların görevlerine ilgili kuruluşça son verilir,**" düzenlemesini getirdi. Yasanın 22. maddesi şöyleydi: "**Özel güvenlik teşkilatı personeli, grevlere ve her türlü toplantı veya gösteri yürüyüşlerine, hiçbir şekilde katılamaz ve katılmaya teşvik edilemez ve zorlanamazlar.**" Yasanın 27. maddesi şöyleydi: "**Özel güvenlik teşkilatı personeli, bağlı buldukları kuruluşta grev veya lokavt uygulanması hallerinde, genel kolluk kuvvetlerine yardımcı olmak üzere, il valisinin görevlendireceği genel zabıta amirinin emrine girer ve kuruluş içinde kendilerine verilecek görevleri yapar.**"

28.7.1981 gün ve 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununa göre toplu iş sözleşmesi ve grev yasaktı: Madde 26. "**275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanununun 20nci maddesindeki yasak, Kurul hizmetlerinde de uygulanır.**"

4.11.1981 gün ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile üniversite öğretim elemanlarının siyasi partilere üyeliği yasaklandı, derneklere üyeliği kısıtlandı: Madde 59: "**Yükseköğretim kurumlarındaki**

öğretim elemanları ile her düzeydeki öğrenciler siyasi partilere ve bunların her türlü yan kuruluşlarına üye olamazlar ve bir parti hesabına siyasi faaliyet gösteremezler. Kamu yararına olan dernekler dışında, herhangi bir derneğe üye olma, rektörün yazılı iznine bağlıdır.” Bu yasak ancak 2.7.1997 gün ve 4278 sayılı Yasa ile kaldırıldı.

657 sayılı Devlet Memurları Yasası 12.5.1982 gün ve 2670 sayılı Yasa ile değiştirildi ve cezalar ağırlaştırıldı:

**“Madde 125/E: Devlet memurluğundan çıkarma cezasını gerektiren fiil ve haller şunlardır:
(a) İdeolojik veya siyasi amaçlarla kurumların huzur, sükun ve çalışma düzenini bozmak, boykot, işgal, engelleme, işi yavaşlatma ve grev gibi eylemlere katılmak veya bu amaçlarla toplu olarak göreve gelmemek, bunları tahrik ve teşvik etmek veya yardımında bulunmak.”**

657 sayılı Yasada 26. madde 12 Eylül öncesinde şu şekildeydi: **“Devlet memurlarının, kamu hizmetlerini aksatacak şekilde memurluktan birlikte çekilmeleri yasaktır.”**

12.5.1982 gün ve 2670 sayılı Yasa ile bu madde aşağıdaki biçimi aldı:

**“Madde 26: Bu Kanunun 21nci maddesi ile hükme bağlanan hakkın kullanılmasında birden fazla devlet memurunun toplu olarak söz ve yazı ile müracaatları ve şikayetleri yasaktır.
“Devlet memurlarının kamu hizmetlerini aksatacak şekilde memurluktan kasıtlı olarak birlikte çekilmeleri veya görevlerine gelmemeleri veya görevlerine gelipte Devlet hizmetlerinin ve işlerinin yavaşlatılması veya aksatılması sonucunu doğuracak eylem ve hareketlerde bulunmaları yasaktır.”**

1982 Anayasası (7.11.1982), 2821 sayılı Sendikalar Yasası (5.5.1983) ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Yasası (5.5.1983) ile işçi hakları önemli alanlarda daha da kısıtlandı.

Anayasanın 18. maddesi zorla çalıştırmayı olanaklı hale getirdi. 1961 Anayasasında bu konu şöyle düzenlenmişti (Madde 42): **“Angarya yasaktır. Memleket ihtiyaçlarının zorunlu kıldığı alanlarda vatandaşlık ödevi niteliği olan beden veya fikir çalışmalarının şekil ve şartları, demokratik esaslara uygun olarak kanunla düzenlenir.”**

1982 Anayasasında bu konu şöyle düzenlendi (Madde 18): **“Hiç kimse zorla çalıştırılmaz. Angarya yasaktır. Şekil ve şartları kanunla düzenlenmek üzere hükümlülük veya tutukluluk süreleri içindeki çalışmalar; olağanüstü hallerde vatandaşlardan istenecek hizmetler; ülke ihtiyaçlarının zorunlu kıldığı alanlarda öngörülen vatandaşlık ödevi niteliğindeki beden ve fikir çalışmaları, zorla çalıştırma sayılmaz.”**

Anayasanın 51. maddesi ile, işçi sendika ve üst kuruluşlarında yönetici olabilmek için, en az on yıl bilfiil işçi olarak çalışmış olma koşulu getirildi. Bu koşulun uygulanması, sendika yöneticilerine karşı bir tehdit olarak kullanıldı.

12 Eylül öncesinde bir işyerinde aynı anda hem işyeri, hem de işkolu toplu iş sözleşmesi uygulanabiliyordu. Anayasanın 53. maddesi ile aynı işyerinde aynı dönem için birden fazla toplu iş sözleşmesinin yapılması ve uygulanması yasaklandı. Aynı düzenleme 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Yasasının 3. maddesi ile de getirildi. 2822 sayılı Yasanın 5. maddesi ile, toplu sözleşmelere, “kanun ve tüzüklerin emredici hükümlerine aykırı hüküm” konulamayacağı düzenlemesi getirildi. Böylece toplu pazarlık özgürlüğü daha da kısıtlandı.

Anayasanın 54. maddesi ile hak grevi yasaklandı. Bu yasak, 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Yasası ile daha da pekiştirildi.

Anayasanın 54. maddesi ile lokavt, işverenlere anayasal bir yetki olarak tanındı. Halbuki 1961 Anayasasında işverenlerin lokavt yetkisinden söz edilmiyordu. Lokavt, 1963 yılında kabul edilen 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Yasası ile girmişti.

Anayasanın 54. maddesi, grevde sendikanın kararı dışında işyerine verilen zarardan sendikayı sorumlu tuttu: **“Grev esnasında greve katılan işçilerin ve sendikanın kasıtlı veya kusurlu hareketleri sonucu, grev uygulanan işyerinde sebep oldukları maddi zarardan sendika sorumludur.”** 2822 sayılı Yasanın 47. maddesi bu düzenlemeyi yineledi.

12 Eylül öncesinde grev ertelemeleri sonucunda yeniden greve çıkılabiliirdi. 1982 Anayasası, grev ertelemelerini grev yasağı biçimine getirdi ve erteleme süresi sonunda yeniden greve çıkılması olanağını ortadan kaldırdı: **“Grev ve lokavtın yasaklandığı hallerde veya ertelendiği durumlarda erteleme sonunda, uyuşmazlık Yüksek Hakem Kurulunca çözülür.”** 2822 sayılı Yasanın 33. maddesinde bu yasak pekiştirildi ve **“olağanüstü halin ilan edildiği bölgelerde grev ve lokavt ertelenmesi kararlarına ilişkin davalarda yürütmenin durdurulmasına karar verilemez”** hükmü getirildi.

Anayasanın 54. maddesi, grevkırcıları koruyan bir düzenleme daha getirdi: **“Greve katılmayanların işyerinde çalışmaları, greve katılanlar tarafından hiçbir şekilde engellenemez.”** Bu düzenleme 2822 sayılı Yasanın 38. maddesi ile daha da pekiştirildi. 38. Madde ile **“greve katılan veya lokavta maruz kalan işçilerin, işyerine giriş çıkışı engellemeleri veya işyeri önünde topluluk teşkil etmeleri”** de yasaklandı. 2822 sayılı Yasa, grev gözcülerinin sayısına kısıtlama getirdi, grev yerlerine, “bu işyerinde grev vardır” dışında pankart asılmasını ve grev gözcüleri için kulübe, baraka ve çadır gibi barınma vasıtalarının kurulmasını yasakladı (Madde 48).

Anayasanın 82. maddesi, milletvekilliği ile sendika yöneticiliğini bağdaşmaz görevler olarak kabul etti. Böylece, milletvekili seçilen sendika veya bunların üst kuruluşlarının yöneticilerinin bu görevlerinin sona ermesi öngörüldü. Bu düzenleme, sendikaların gücünün Meclis’e yansıtılmasına engel oldu.

2821 sayılı Sendikalar Yasası ile sendika üyeliği için noterin aracılığı koşulu getirildi (M.22). Bu uygulama sendikaya üye olmayı daha zor ve pahalı hale soktu.

2821 sayılı Yasa, sendika üye kayıt fişinin birer nüshasının Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına ve ilgili Bölge Çalışma Müdürlüğüne gönderilmesini (M.22) ve sendika yetki için başvurduktan sonraki 3 işgünü içinde işverene verilmesini (2822/13) öngörmektedir. 12 Eylül’den önce olmayan bu uygulama sendikal örgütlenme açısından birçok sakınca içermektedir.

Sendikalar Yasası, işçinin sendikaya ödeyeceği ödentilerinin genel kurullarca belirlenmesinde sınır getirdi ve sendika ödentisi dışındaki kesintileri (dayanışma fonu, toplu sözleşme zam farkı, üst kuruluş ödentisi) yasakladı (M.23).

12 Eylül öncesinde bir sendikanın fesholması durumunda mal varlığı bir başka işçi kuruluşuna devredilirdi (274/18). 2821 sayılı Yasa ise bazı koşullarda İş ve İşçi Bulma Kurumu’na devredilmektedir (M.46).

2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Yasasının 3. maddesine göre, “bir tüzelkişiliğe veya bir kamu kurum ve kuruluşuna ait aynı işkolunda birden çok işyerine sahip bir işletmede işçilerin bir işyerinden diğerine naklinin işletmenin niteliği icabı olduğu hallerde bu işyerlerinin tümü için ancak bir toplu iş sözleşmesi” yapılabiliyordu. Buna göre, özel sektörün birçok işyerinde bir işletme toplu sözleşmesi yapma zorunluluğu yoktu; aynı işletmeye bağlı işyerlerinde birbirinden ayrı olarak işyeri toplu iş sözleşmeleri yapılabiliyordu. Ancak bu düzenleme, 3.6.1986 gün ve 3299 sayılı Yasa ile şu şekilde değiştirildi: “Bir gerçek veya tüzelkişiyeye veya bir kamu kurum ve kuruluşuna ait aynı işkolunda birden çok işyerine sahip bir işletmede ancak bir toplu iş sözleşmesi yapılabilir.” Bu yeni düzenleme, özel sektörde bir işletmeye ait tüm işyerlerinde örgütlenemeyen bir sendikanın bir işyerinde toplu

sözleşme bağitleme imkanını ortadan kaldırdı. Bu düzenleme ile özel sektördeki örgütlenmenin önüne yeni bir engel çıkarılmış oldu.

2822 sayılı Yasa, sendika üyesi olmayanların dayanışma aidatı ödeyerek sendikanın bağittanmış olduğu toplu iş sözleşmesinden yararlanmasında sendikanın onayını kaldırdı; böylece sendikasızlaşma teşvik edildi.

2822 sayılı Yasa, sendikaların, temsil ettikleri işçiler adına toplu sözleşme yapma yetkisi almasını zorlaştırdı (M.12); toplu sözleşme görüşmelerini 60 günlük süre ile kısıtladı (M.21); ek masrafa yol açan ve hiçbir yararı olmayan arabuluculuk kurumunu getirdi (M.22).

Türkiye’de 1983 yılına kadar yürürlükte kalan, ancak greve ilişkin hükümleri 12 Eylül 1980 tarihine kadar uygulanan 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Yasasında da sendikal özgürlüklerle bağdaşmayan grev yasakları vardı. 2822 sayılı Yasa, grev hakkına ilişkin olarak da yeni yasaklar getirdi.

12 Eylül öncesinde özel sektör tarafından yerine getirilen su, elektrik ve havagazı üretim ve dağıtım işlerinde grev yasağı yoktu. 2822 sayılı Yasa, bu işyerlerini grev yasağı kapsamına aldı.

Günümüzde 2822 sayılı Yasaya göre (M.29), termik santrallerini besleyen linyit üretimi, tabii gaz ve petrol sondajı, üretimi, tasfiyesi, dağıtımı, üretimi nafta veya tabii gazdan başlayan petrokimya işlerinde, bankalarda, kamu kuruluşlarınca yürütölen şehir içi deniz, kara ve demiryolu ve diğer raylı toplu yolcu ulaştırma hizmetlerinde bulunan grev yasağı, 12 Eylül öncesinde yoktu.

12 Eylül öncesinde **“Milli Savunma Bakanlığınca ve İçişleri Bakanlığı Jandarma Genel Komutanlığınca doğrudan doğruya işletilen iş yerlerindeki işçilerin ücret veya sair çalışma şartlarının, piyasada benzeri iş yerlerindeki ücret veya sair çalışma şartlarına nazaran işçilerin aleyhinde olduğunun yetkili işçi sendikası veya federasyonunun başvurması üzerine Yüksek Hakem Kurulunca tesbit edilmesi halinde, bu iş yerlerinde greve karar”** verilebiliyordu (275/20/11). 2822 sayılı Yasa bu işyerlerinde kesin grev yasağı getirdi.

2822 sayılı Yasa, grev uygulamasının grev kararının alınması ve karşı tarafa tebliğ edilmesinden sonraki 60 günlük süre içinde uygulanabileceği hükmünü getirdi. Halbuki 12 Eylül öncesinde böyle bir zaman kısıtı yoktu ve sendika, grevi başlatmak için, işverenin en zayıf olduğu anı beklerdi.

2822 sayılı Yasa, grevin uygulanmasından 6 işgünü önce durumun noter kanalıyla işverene veya işveren sendikasına bildirilmesi koşulunu getirdi. Halbuki 12 Eylül öncesinde grevin ne zaman başlayacağı önceden bildirilmez, işverenin en zayıf olduğu anda grev başlatılırdı. Bu değişiklikle, işverenin greve katılacak işçileri işten çıkarması, işe grevkırcı alması, fabrikayı başka yere taşıması olanağı tanındı.

12 Eylül öncesinde, bir grev sonrasında toplu iş sözleşmesi bağittanırken, toplu sözleşmeye, grevde geçen sürelerle ilişkin ücretlerin ödenmesi ve bu sürenin kıdem tazminatının hesabında dikkate alınması konusunda hükümler konabilirdi. 2822 sayılı Yasa bu tür uygulamaları kesinlikle yasakladı: **“Grev ve lokavt süresince hizmet akitleri askıda kalan işçilere bu dönem için işverence ücret ve sosyal yardımlar ödenemez, bu süre kıdem tazminatı hesabında dikkate alınamaz. Toplu iş sözleşmelerine veya hizmet akitlerine bunların aksine hüküm konulamaz.”**

22.4.1983 gün ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası ile, siyasi partilerin sendikalarla ilişkilerini yasaklayan Anayasa hükmü güçlendirildi. 66. maddede yer alan yasağa ek olarak, 92. maddede aşağıdaki düzenleme getirildi:

“Madde 92: Siyasi partiler, kendi siyasetlerini yürütmek ve güçlendirmek amacıyla, dernekler, sendikalar, vakıflar, kooperatifler ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları veya bunların üst kuruluşları ile siyasi ilişki veya işbirliği içinde bulunamazlar;

bunlardan maddi yardım alamazlar veya bu kuruluşlara maddi yardım yapamazlar; bunlara destek alamazlar ve bu amaçlarla ortak hareket edemezler.”

Bu yasaklar ancak 12.8.1999 gün ve 4445 sayılı Yasa ile kaldırıldı.

Özel eğitim kurumlarına ilişkin 625 sayılı Yasa 16.6.1983 gün ve 2843 sayılı Yasa ile aşağıdaki biçimde değiştirildi (275 sayılı Yasa, eğitim ve öğretim kurumlarında grevi yasaklıyordu):

“Madde 32: Özel öğretim kurumlarında grev yapılamaz, bu kurumlarda çalışan öğretmenler sendika kuramazlar ve sendikalara üye olamazlar.”

16.6.1983 gün ve 2845 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemeleri Yasası ile, toplantı ve gösteri yürüyüşleri ve greve ilişkin suç iddialarının da bu mahkemelerde yargılanacağı düzenlemesi getirildi (M.9/e/1). Bu düzenleme ancak 18.11.1992 gün ve 3842 sayılı Yasayla kaldırıldı.

TRT Yasası değiştirilerek, TRT Yönetim Kurulunda işçilerin bir temsilcisinin bulunması olanağı ortadan kaldırıldı (11.11.1983 gün ve 2954 sayılı Yasa).

İktisadi devlet teşekküllerine ilişkin 440 sayılı Yasada çok sayıda işçi istihdam edilen iktisadi devlet teşekküllerinin yönetim kurullarında işçileri temsilen bir üyenin bulunması öngörülüyordu. Önce 60 no.lu Kanun Hükmünde Kararname 440 sayılı Yasanın yerini aldı. Bu Kanun Hükmünde Kararnamenin yerini de 19.10.1983 gün ve 2929 sayılı Yasa aldı ve işçilerin temsiline son verildi.

4.10.1983 gün ve 2908 sayılı Dernekler Yasası ile çeşitli kısıtlamalar getirildi:

“Madde 39: Belli bir kurum ve kuruluşta çalışan kamu hizmeti görevlileri ile aynı veya aynı kurum ve kuruluşta çalışanlar bile, belli bir mesleğe mensup olan kamu hizmeti görevlileri, ancak üyelerinin ortak sosyal, ekonomik, dinlenme, kültürel ve mesleki ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ve sadece il ve ilçe merkezlerinde, dernek kurabilirler.”

“Madde 43: Derneklerin, yabancı ülkelerdeki dernek ve kuruluşların üyelerini Türkiye’ye davet etmesi veya yabancı derneklerin ve kuruluşların davetlerine uyararak üyelerini veya temsilcilerini yurt dışına göndermesi, Dışişleri Bakanlığının ve ilgili bakanlıkların görüşü alınarak İçişleri Bakanlığınca verilecek izne bağlıdır.”

Madde 43 geçmişten beri sendikalara da uygulanmaktadır ve bu maddeyi ihlal etmenin yaptırımını 3 aydan 6 aya kadar hapis cezasıdır.

6.10.1983 gün ve 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası da önemli kısıtlamalar getirdi:

“Madde 15: Bir il sınırı içinde aynı günde birden çok toplantı yapılmak istenmesi halinde vali, emrindeki güvenlik kuvvetlerinin ve gerektiğinde yararlanabileceği diğer güçlerin bu toplantıların güvenlik içinde yapılmasını sağlamaya yeterli olmadığı kanısına varırsa, toplantılardan bir kısmını otuz günü aşmamak üzere bir kez erteleyebilir.”

Bu anti-demokratik düzenleme bazı bölgelerde özellikle 1 Mayıs kutlamaları için girişimde bulunulduğunda kullanıldı.

“Madde 17: Bölge valisi, vali veya kaymakam, kamu düzenini ciddi şekilde bozacak olayların çıkması veya milli güvenlik gereklerinin ihlal edilmesi veya Cumhuriyetin ana niteliklerini yok etmek amacıyla güden fiillerin işlenmesinin kuvvetle muhtemel bulunması halinde veya devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı ile belirli bir toplantıyı yasaklayabilir veya iki ayı aşmamak üzere erteleyebilir.”

“Madde 21: Dernekler, vakıflar, sendikalar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları kendi konu ve amaçları dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyemezler.”

25.10.1983 gün ve 2935 sayılı Olağanüstü Hal Yasası olağanüstü hal bölgesinde grevlerin 1 aya kadar ertelenmesine olanak tanıyordu. 425 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile bu süre 3 aya çıkarıldı. Ancak, Anayasa Mahkemesi 1991 yılı başlarında yayınlanan kararıyla bu hükmü iptal etti. Söz konusu kararın yayınlanması öncesinde, 16.12.1990 günlü Resmi Gazete'de 430 sayılı Kanun Hükmünde Kararname yayımlandı (Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve Olağanüstü Halin Devamı Süresince Alınacak İlave Tedbirler hakkında Kanun Hükmünde Kararname). 430 sayılı KHK'nin 2. maddesi şöyledir:

“Olağanüstü hal bölge valisi; 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede sayılan ve olağanüstü hal ilan edilen illerde ve olağanüstü halin devamı süresince grev, lokavt yetkisinin kullanılması, irade beyanı, referandum gibi sendikal faaliyetleri durdurabilir veya izne bağlar; tahrip, yağma, işgal, fiili durum, boykot, iş yavaşlatılması, çalışma özgürlüğünün kısıtlanması ve işyerlerinin kapatılması gibi hareketleri yasaklar, önler veya gerekli göreceği başkaca önleyici tedbirleri de alabilir.”

8.6.1984 gün ve 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kamu iktisadi teşebbüslerinde sözleşmeli personel uygulaması yaygınlaştırıldı. 1989 yılında çıkarılan 399 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 14. maddesi ile sözleşmeli personelin sendikalaşması, toplu pazarlık hakkını kullanması ve grev yapması yasaklandı.

13.7.1965 gün ve 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun 1.5.1985 gün ve 3193 sayılı Kanunla değiştirilerek, henüz uygulanmayan, ancak illerde uygulandığında önemli sorunlar yaratacak bir düzenleme getirildi. Hükümlülerin zorla çalıştırılması uygulaması Amerika Birleşik Devletleri ve Çin Halk Cumhuriyeti'nde yaygındır ve işçiler açısından önemli sorunlar yaratmaktadır. Konuya ilişkin düzenleme şöyledir:

“Madde 17: Tutuklu ve hükümlüler, bulunduruldukları kurumda çalışmaya mecbur tutulurlar. Bu çalışmalarına karşılık tutuklu ve hükümlülere Adalet Bakanlığınca tespit edilecek ücret ödenir.

“Adalet Bakanlığı; ziraat, deniz ve su ürünleri avcılığı, inşaat, yol, maden ve orman gibi iş sahalarında çalışma ekipleri kurabilir.

“İşçi istihdam eden kamu kuruluşları da sahip oldukları iş sahalarında hükümlü çalıştırmaya mecburdurlar.

“Ekip halindeki bu çalışmalara, açık ve yarı açık ceza infaz kurumu hükümlüleri ile kapalı ceza infaz kurumlarında hükümlülük süresinin en az dörtte birini iyi halle geçiren hükümlüler katılırlar.

“Çalışma mecburiyetinin tatbikini mümkün kılacak kurumlar ikmal edilinceye kadar... kamu ve özel sektöre ait işyerlerinde çalıştırılabilirler. Ancak bu çalışmalar, gruplar halinde sürdürülür...

“Kapalı ceza infaz kurumlarındaki ekip ve grup çalışmalarına katılabilecek hükümlüler dışında kalan hükümlüler de, infaz kurumu haricindeki iş sahalarında çalıştırılabilirler. Bu takdirde çalışmalar, güvenlik önlemleri altında ve jandarma muhafazasında yapılır.

“Tutuklu bulunanlar, ancak kurum içindeki atölye ve işyerlerinde çalıştırılırlar.”

15.6.1985 gün ve 3218 sayılı Serbest Bölgeler Yasası ile serbest bölgelerde kuruluşlarından itibaren on yıllık dönem içinde grev yasağı getirildi.

1986 yılında kabul edilen 3308 sayılı Çıracılık ve Meslek Eğitimi Kanunu ile, 50 ve daha fazla sayıda işçi çalıştıran işletmelerde toplam işçi sayısının yüzde 10'una kadar meslek lisesi öğrencisi çalıştırılmasına izin verildi. Yasanın 22. maddesi şöyleydi: **“İşletmelerde grev ve lokavt uygulamaları halinde eğitimin devamı için işyeri gerekli tedbirleri alır. İşletmelerdeki meslek eğitimi gören öğrenciler toplu iş sözleşmesi, grev ve lokavt kapsamı dışında kalırlar. Eğitici personel grev ve lokavt kapsamı dışındadır.”** İşverenlerin elindeki bu yetki, bazı işyerlerinde öğrencilerin grev kırıcı olarak kullanılmasına olanak sağladı. Ayrıca, işçi sendika ve

konfederasyonlarının eğitim fonlarının yüzde 25'inin Çıraklık, Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme ve Yaygınlaştırma Fonu'na aktarılması öngörüldü (M.32/h). Bugüne kadar uygulanmayan bu madde, sendikalar açısından önemli bir tehdit unsuru olmaya devam etmektedir.

Bakanlar Kurulu'nun 86/10266 sayılı Kararı ile (30.1.1986 günlü Resmi Gazete) İhtiyaç Fazlası Yükümlülerin Askerliğe Tabi Tutulma ve Bu Görevi Yerine Getirme Esasları belirlendi. Bu metnin amacı, **“1111 sayılı Askerlik Kanununa tabi yükümlülerden, Türk Silahlı Kuvvetlerinin ihtiyacından fazla olanların kamu kurum ve kuruluşlarında; istihdam edilme, iase edilme, giydirilme, barındırılma ve diğer istihkakları, terhis edilme esasları, kamu kurum ve kuruluşlarının ihtiyacından da fazla olan yükümlülerin bedel ödeme esasları, koordinasyon kurulunun teşkili ile görev ve yetkilerini”** belirlemektir. Bu metin çerçevesinde kamu kurum ve kuruluşlarında görevlendirilen ihtiyaç fazlası yükümlülerin yiyecek ve giyecek gereksinimleri bu kuruluşlarca karşılanacaktı. Ancak ek bir ücret ödenmeyecekti. Söz konusu metnin 25. maddesi şöyleydi: **“Kamu kurum ve kuruluşlarında görevlendirilen yükümlülere, 257 sayılı Er ve Erbaş Harçlıkları Kanununda öngörülen usul ve esaslar dahilinde, er veya erbaş harçlığı ödenir. Bunun dışında hiçbir ödeme yapılmaz.”** Kamu kurum ve kuruluşları, çalıştırdıkları yükümlülerin hizmetin gerektirdiği saç tıraşı, ayakkabı boyası, hamam gibi şahsi ihtiyaçlarını karşılamak üzere imkanları ölçüsünde gerekli tedbirleri alacaktı. Diğer taraftan, 36. madde, sendikal faaliyeti ve greve katılmayı açıkça yasaklıyordu: **“Kamu kurum ve kuruluşlarında görevli yükümlüler birlikte çalışacakları işçi veya memurların toplu halde işi bırakma, işi yavaşlatma veya grevlerine iştirak edemezler. Bu eylemleri teşvik ve tahrik edemezler, sendikalara ve derneklere üye olamazlar.”**

Uluslararası Nitelikteki Teşekküllerin Kurulması Hakkında Kanun (26.3.1987 gün ve 3335 sayı), Türkiye'deki kuruluşların uluslararası alanda faaliyet gösterecek bir örgüt kurmalarını “Dışişleri Bakanlığının görüşü alınmak suretiyle İçişleri Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunun iznine” bağladı.

Bakanlar Kurulu'nun 31.1.1973 gün ve 7/5736 sayılı kararıyla yürürlüğe konulan “İşyerlerinde İşin Durdurulmasına veya İşyerlerinin Kapatılmasına İlişkin Tüzük” Bakanlar Kurulu'nun 26.4.1987 gün ve 87/11798 sayılı kararıyla değiştirildi. Yeni “İşyerlerinde İşin Durdurulmasına veya İşyerlerinin Kapatılmasına Dair Tüzük”te işverenler lehine çeşitli değişiklikler yapıldı.

1985 yılı sonunda ve 1986 yılı başlarında kamu kesimi işveren sendikaları kuruldu. Kamu kesimindeki tüm işyerleri bu kamu kesimi işveren sendikalarına üye yapıldı. Kamu kesimi işveren sendikaları 1988 Eylül'ünde TİSK'e üye oldu.

12.1.1993 gün ve 3917 sayılı Yasa ile SSK mülkiyetindeki gayrimenkullerden nitelikleri itibariyle satışı elverişli olanların Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın bağlı olduğu devlet bakanlığı tarafından tesbit edilecek bir kamu bankasına devri sağlandı.

13.4.1994 gün ve 3984 sayılı Yasa ile sendikaların radyo ve televizyon kanalı kurması ve kurulu bulunanlara ortak olması yasaklandı (Madde 29).

SONUÇ

Bu kitapçıkta ele alınanlar, 24 Ocak ve 12 Eylül 1980 sonrasındaki kayıplarımızın tamamı değildir. 20 yıllık dönemde kamu kesimince sağlanan eğitim hizmetleri ve sağlık hizmetleri geriletildi; bu alanlarda sosyal devlet büyük ölçüde tahrip edildi; herkesin ancak sahip olduğu para kadar eğitim ve sağlık hizmetinden yararlanabildiği bir düzen doğrultusunda adımlar atıldı. Özelleştirmeler nedeniyle onbinlerce işçi işinden çıkarıldı. Taşeronlaşma ve fason üretim yaygınlaştırıldı. Yerli ve yabancı kaçak işçilik yaygınlaştırılarak, yürürlükteki mevzuatın işçi lehine hükümleri işlemeze hale getirildi.

5 Nisan 1994 istikrar programından sonra yeni sorunlar yaşadık. Hükümet tarafından 9 Aralık 1999 günü IMF'ye verilen niyet mektubu temelinde 22 Aralık 1999 günü yapılan stand-by düzenlemesi ve 22

Haziran 2000 günü IMF'ye verilen mektup sonrasında yine yeni sorunlar yaşıyoruz; önümüzdeki günlerde daha da yeni sorunlar çıkacak.

Ancak 24 Ocak ve 12 Eylül 1980 sonrasındaki kayıplarımızdan hala geri alamadıklarımızı unutmamalıyız ki, bunları daha kararlı bir biçimde talep edelim, bu amaçla meşru ve demokratik mücadelemizi daha da geliştirelim, çalışma mevzuatımızı onaylanmış ILO Sözleşmeleri ile uyumlu hale getirelim ve işçi sınıfımızın ve tüm halkımızın insanca yaşama ve çalışma koşullarına kavuşmasını sağlayalım.